

Ransuil (Henk Gaasbeek).

gunstig effect: het maaien vindt door de trage groei van het gras veel later plaats dan tegenwoordig gebruikelijk is. Daar staat weer tegenover dat de voor de jongen beschikbare hoeveelheid voedsel bij koud weer kleiner is of moeilijker te bereiken. Altijd wat te kniezen dus.

Het wordt spannend om te zien hoe de muizeneters het er af brengen. Na het muizenjaar 1990 leefde de verwachting dat de veldmuizenstand zou inklappen, met alle gevolgen vandien voor de uilen en roofvogels die van deze knaagdieren leven. Hoewel het aantal muizen inderdaad afgenomen is (het letterlijk door de grond zakken als gevolg van muizenholen is dit jaar ongebruikelijk), lijkt de stand van Torenvalk, Buizerd en Ransuil niet opvallend veranderd te zijn. Het is echter mogelijk dat een niet onaanzienlijk deel van deze vogels niet tot broeden is overgegaan. Van de Veluwe worden echter grote aantallen rosse woelmuizen

gemeld, die voor Buizerd en Ransuil lokaal een interessante voedselbron kunnen zijn. Op dit moment is het nog wat vroeg om hierover uitsluitsel te geven.

Waarnemers voor wie het wrede lot slechts een plaatsje in droge dennebossen in petto heeft, zullen zich voorlopig weer met Kuifmezen en Zwarte Mezen tevreden moeten stellen. Het inspirerende gekiep van Kruisbekken is in veel naaldbossen namelijk rond Pasen verstomd. Op dat moment kon men overal het tikken horen van dennekegels die opsprongen; omdat daarbij het dennezaad voor Kruisbekken verloren gaat, moet dit geluid de Kruisbekken in de oren hebben geklonken als het startschot voor een sprint naar betere oorden. Redelijke aantallen bleven alleen achter in bossen met een flinke oppervlakte zwaar dragende sparren en lariksen. Hier werden in april mondjesmaat uitgevlogen jongen gezien. Al met al echter eindigde het broedseizoen, dat voor Kruisbekken spectaculair leek te beginnen, op veel plaatsen in een sisser.

Met Grote Kruisbekken was het ongeveer hetzelfde gesteld. Het plompe appelvinkenpostuur, de papegaaiachtige snavel en het tamme gedrag zullen na deze winter in de herinnering van vele waarnemers gegrift staan. Toen er tot ver in maart groepjes op geschikte plekken aanwezig bleven en bovendien sommige paartjes zich gingen afzonderen en heimzinnig gedrag begonnen te vertonen, gaf dit aanleiding tot hoopvolle speculaties omtrent broedgevalen. Helaas, ook bij deze soort moest later in het seizoen worden geconstateerd dat veel van de aanwezige vogels verdwenen waren. Toch hoorden we gisteren van een paartje dat met pas uitgevlogen jongen gesignaleerd was in Noord-Brabant, een spectaculaire en welkome uitbreiding van onze avifauna.

Graag zouden wij hier de laatste BMP-indexen hebben gepresenteerd. Maar helaas: de mens wikt, de CBS-computer beschikt (en laat het op het cruciale moment afweten). Er wordt hard aan een duurzame oplossing gewerkt. Volgende keer hopelijk beter.

Monitoring: meer dan turven alleen

Door jaarlijks in dezelfde gebieden broedvogels te tellen (monitoren), kunnen aantalsschommelingen in de broedvogelbevolking aan het licht worden gebracht. Met behulp van toegewijde waarnemers probeert SOVON de landelijke veranderingen vast te leggen. Omdat er honderden enthousiaste waarnemers medewerking verlenen, lukt dat behoorlijk goed.

Het verklaren van de geconstateerde veranderingen is echter niet altijd gemakkelijk. Via literatuuronderzoek, gesprekken met specialisten en een dosis gezond verstand kom je soms een eind in de goede richting, soms ook niet. Door niet alleen zingende broedvogels te karteren maar ook op andere zaken alert te zijn, kunnen veldwaarnemers belangrijke achtergrondinformatie aandragen om aantalsveranderingen te verklaren. Een goed voorbeeld is de wijze waarop Rob Bijlsma broedbiologisch onderzoek combineert met broedvogeltellingen. Bij wijze van voorbeeld doet hij hieronder een en ander over Fluiters uiteen.

De Fluiters is een klassiek voorbeeld van een soort die opmerkelijke ups en downs te zien geeft. Op de ZW-Veluwe, waar de soort in een groot gebied jaarlijks is geteld, varieerde de stand van 32 territoria in 1975 tot 282 in 1990, factor negen verschil! Ook landelijk zijn er van jaar op jaar soms opvallende verschillen.

In 1990 werden in Nederland Fluiters in aantallen als nooit tevoren gemeld. En wat nog opvallender was: ze vestigden zich in ogenschijnlijk onaantrekkelijke broedgebieden en...bleven daar plakken.

Waarom zich opeens grote aantallen Fluiters vestigen, is niet bekend. Het kan zijn dat er tijdens de voorjaarsstrek een windrichting heeft overheerst, die de hoofdtrekbaan in zijn geheel heeft verplaatst. Dit verschijnsel zal iedereen bekend zijn: aanhoudende oostenwinden in mei doen Wespindieven tot ver ten westen van hun oorspronkelijke trekbaan belanden, en Hoppen en andere

zuidelijke soorten schieten als gevolg van een krachtige rugwind tijdens de trek soms over hun broedgebieden heen en komen dan ver ten noorden ervan aan de grond.

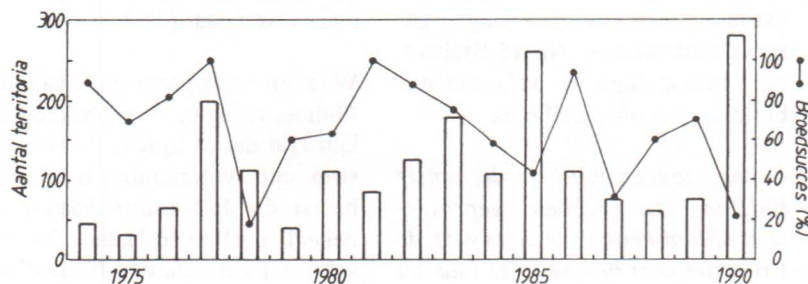
Hoe vergaat het Fluiters in doorsneejaren? Gewoonlijk komen Fluiters geclusterd voor: veelal in gemengd bos met een belangrijke component loofhout en wat lichtval op de deels met kruiden bedekte bodem. Dergelijke clusters zijn jaarlijks op dezelfde plek aan te treffen. De aantallen per cluster variëren weliswaar, maar blijven van jaar op jaar toch redelijk constant. Onderzoek door Herremans en Vanautgaerden in België heeft aangetoond dat mannetjes in losvaste groepen van territoria meer kans lopen een wijfje aan de haak te slaan dan solitaire mannetjes (overigens was in hun studiegebied ook van de geclusterde mannetjes slechts de helft gepaard). Dit lijkt goed aan te sluiten bij mijn gegevens van de ZW-Veluwe. Hier leek het erop dat in sommige jaren vrijwel alle Fluiters op een beperkt aantal plaatsen voorkwamen, maar dan wel met meerdere paren per plek. Bij dergelijke groepen werd altijd hevig gealarmeerd in de periode dat er eieren of nestjongen te verwachten waren, een aanwijzing dat er een nest was. En inderdaad, met enig zoeken was doorgaans wel een nest te vinden. In andere jaren waren zowel het vestigingspatroon als het broedsucces van een volstrekt andere orde: territoria werden ook buiten de favoriete plaatsen gevestigd en het broedsucces was meer variabel. Overigens werd niet duidelijk waardoor die variatie in vestigingspatroon en broedsucces werd veroorzaakt. Herremans en Vanautgaerden kregen de indruk dat de vroegst aankomende fluitermannetjes een grote aantrek-

kingskracht uitoefenden op later arriverende mannetjes. Blijkbaar is het werven van een vrouwtje (die schaars voorhanden zijn) makkelijker in clusters dan als solitaire territoriumhouder. De kwaliteit van de habitat zou van minder betekenis zijn bij de keuze van een broedplaats. Op de ZW-Veluwe bestaat er echter wel degelijk een voorkeur voor bepaalde plekken. Op deze plekken zijn althans jaarlijks Fluiters te vinden, zelfs in magere jaren. In jaren met een hoge dichtheid aan Fluiters worden ook andere plekken bezet, zoals monocultures grove den met slechts hier en daar een berk of Amerikaanse vogelkers. Gek genoeg roepen paren in marginale habitats niet per definitie een slecht broedsucces over zich af, al is de kans daarop wel groter. Dit slechte broedsucces heeft vermoedelijk veel te maken met het succes waarmee een wijfje kan worden gelokt. Het moge duidelijk zijn dat een ongepaard mannetje geen kans heeft nakomelingen te produceren (tenzij hij het succesvol weet aan te leggen met het wijfje van een buurman, iets wat geregeld voorkomt op plaatsen waar territoria in clusters voorkomen). Met bovenstaande overwegingen in het achterhoofd is het interessant de hausse van Fluiters in 1990 te bekijken. Veel Fluiters werden in habitats aangetroffen waar ze voorheen niet of zelden werden waargenomen: droog naaldbos, armetierig eikehakhout of in bosjes met een klein oppervlak temidden van agrarisch cultuurland. Niet direct plekken waar je Fluiters zou verwachten. De oplettende waarnemer zal hebben opgemerkt dat de Fluiters weliswaar tot diep in juni actief zongen, maar dat er in juli weinig of geen activiteiten meer plaatsvonden. Van de gebrui-

kelijke alarmerende oudervogels, kenmerkend voor de late jongenfase en direct na het uitvliegen, was niets te merken. En de nog spitsere waarnemer zal hebben kunnen vaststellen dat het gros van de Fluiters in de eerste helft van juli het veld heeft geruimd, zonder jongen groot te brengen. Op de ZW-Veluwe bracht een steekproef in een vast gebied aan het licht dat slechts acht van de 36 paren jongen voortbrachten (22%). In 1978 en 1987 werd een vergelijkbaar laag broedsucces vastgesteld. De oorzaken van mislukking zijn niet altijd te achterhalen, maar in 1990 was het vermoedelijk een combinatie van gebrek aan wijfjes (veel mannetjes bleven ongepaard) en vestiging in marginale habitats. In 1978, en in mindere mate ook in 1987, was de invloed van het weer allesbepalend. Door langdurige regenval en lage temperaturen gingen toen veel nesten overstuur. Alleen al in 1978 gingen 15 van de 22 nesten teloor doordat naaktslakken het nest waren binnengekropen en de nestjongen hadden ondergeslijmd. Door de vele regen waren naaktslakken veel talrijker dan anders. In dit geval is overigens onbekend of de nesten al vóór de invasie van naaktslakken door de ouders in de steek waren gelaten, want de aanhoudende regen was niet bepaald bevorderlijk voor de kwaliteit van de grondnesten.

Deze jaarlijkse verschillen in aantal territoria, aanbod van wijfjes, broedsucces en mislukkingsoorzaken geven aan dat monitoring op zich niet altijd houvast hoeft te bieden voor wat er aan de hand is. Het kan geen kwaad eens wat intensiever te kijken naar een soort. Natuurlijk kost een dergelijke aanpak de nodige tijd. Maar is het niet leuk om in dat vaste gebied, waar toch al jaarlijks geteld wordt, ook eens te letten op zaken als habitatgebruik, voedselkeus, paarvorming en/of broedsucces? Pas dan zal blijken hoe complex een en ander in elkaar zit, en dus: dat simpele beheersmaatregelen lang niet altijd effectief of zinvol hoeven te zijn.

Het is echter verstandig om niet te hard van stapel te lopen en eenvoudig te beginnen, bijv. met één soort, in één gebied, en door te letten op één aspect.

Figuur 1. Aantal territoria van de Fluiter op de ZW-Veluwe (7068 ha bos) in 1974-90, en het percentage paren dat succesvol één of meer jongen grootbracht. Dit broedsucces is berekend over het aantal paren (8-27) in een deel van het onderzoeksgebied (500 ha).